

CRISINUM I LUTRIJA – DVA NEUSPJELA POTHVATA BEOGRADSKOG NADBISKUPA RAFAELA RODIĆA (1924.–1936.)

Robert SKENDEROVIĆ, Zagreb

Ivan Rafael Rodić, prvi beogradski nadbiskup (1924.–1936.), neslavno je morao odstupiti s mjesta beogradskog nadbiskupa zbog financijskog sloma u koji ga je odvela izgradnja konvikta bl. Krizina. Taj konvikt, izgrađen u Zagrebu, bio je namijenjen za studente iz Vojvodine, a službeni vlasnik bila je banatska Apostolska administratura. Rodić je 1928. počeo izgradnju konvikta bez ikakvih sredstava, što ga je kasnije dovelo u velike dugove iz kojih se nije uspio izvuci. Godine 1931. Rodić je započeo i svoj drugi neuspješan pothvat – pokretanje Lutrije radi prikupljanja sredstava za gradnju beogradske katedrale. Lutrija je, nakon brojnih problema, uspjela zaraditi mnogo manje novčananih sredstava no što je predviđeno, čime je definitivno propao pokušaj izgradnje katoličke katedrale u Beogradu. Ovaj rad razotkrit će okolnosti u kojima je Rodić preuzeo mjesto beogradskog nadbiskupa i razloge zbog kojih je došao u tešku financijsku situaciju i do konačnoga novčanog sloma nakon kojeg je podnio ostavku na mjesto beogradskog nadbiskupa.

Danas je malo poznato da su u monarhističkoj Jugoslaviji punih 12 godina beogradski katolici pokušavali sagraditi katoličku katedralu. Potreba za izgradnjom katedrale nastala je zbog naglog povećanja broja katolika u Srbiji¹ nakon nastanka Kraljevine SHS, ali i zbog toga što je Beograd postao metropola nove monarhije, a time i katolika koji u njoj žive. Beogradski su katolici vjerovali da će stoga i novoosnovana beogradsko-smederevska nadbiskupija uživati poseban položaj u novoj državi. Na čelo nove nadbiskupije došao je Ivan Rafael Rodić, franjevac koji je u nizu svojih dotadašnjih dužnosti dokazao svoje sposobnosti. On je odmah nakon preuzimanja nadbiskupske stolice stao na čelo inicijative gradnje katedrale. Međutim, gradnja katedrale nije bila jedini njegov pothvat. Rodić je organizirao cjelokupni vjerski život katolika u Srbiji. Jedan od brojnih Rodićevih pothvata bila je i izgradnja konvikta za vojvođanske studente u Zagrebu. Međutim, ta ga je izgradnja, zbog niza nesretnih okolnosti, dovela do financijskog sloma. U Beogradskoj nadbi-

¹ Ovdje pod Srbijom podrazumjevam tzv. užu Srbiju, tj. Srbiju bez Kosova i Vojvodine.

skupiji nalaze se dva fascikla dokumenata i dopisa koji govore o ovim zbivanjima, te je na osnovi njihove raščlambe nastao ovaj rad.

Ivan Rafael Rodić, franjevac provincije sv. Ćirila i Metoda, prvi je beogradski nadbiskup. Rodić je rođen 15. lipnja 1870. u selu Nurkovac kod Požege.² U franjevačku provinciju sv. Ivana Kapistranskog stupio je 1886. godine. Filozofiju je studirao u Földvaru, teologiju u Baji i Beču, a za svećenika je zaređen 23. srpnja 1893. u Budimpešti, gdje je iste godine položio ispit za profesora teologije. Od 1893. do 1898. godine predavao je biblijske predmete u Baji. Od 1900. do 1903. bio je prvi kustod novoosnovane franjevačke provincije sv. Ćirila i Metoda. Bio je gvardijan u Beču (1898.–1900.), Zagrebu (1900.–1903., 1909.–1912.), Varaždinu (1903.–1909.) i na Trsatu (1918.–1923.). Godine 1923. imenovan je apostolskim administratorom Banata. Na tom mjestu zateklo ga je imenovanje za prvog beogradskog nadbiskupa. Nakon financijskog sloma 1936. godine Rodić daje ostavku na mjesto beogradskog nadbiskupa i povlači se u franjevački samostan u Hrvatskoj Kostajnici. Zadnje godine života proveo je u Požegi, gdje je i umro 10. svibnja 1954. godine.³

1. OSNIVANJE NADBISKUPIJE BEOGRADSKO-SMEDEREVSKE

Još 1914. Sveta Stolica sklopila je konkordat s tadašnjom Kraljevinom Srbijom. Konkordat je potpisan u Rimu 24. lipnja 1914. te jednoglasno ratificiran na Narodnoj skupštini u Nišu 8. kolovoza 1914. godine.⁴ Tim konkordatom osnovana je nadbiskupija u Beogradu, ali je Prvi svjetski rat zaustavio njeno osnivanje.⁵ Tek 1924. godine Beograd postaje sjedište nadbiskupa, a prvim beogradskim nadbiskupom imenovan je Ivan Rafael Rodić, tadašnji apostolski administrator za Banat. Rodić je imenovan beogradskim nadbiskupom dekretom Svete Stolice od 29. listopada 1924., a biskupsko posvećenje i instalaciju izvršio je u tada jedinjoj postojećoj katoličkoj kapelici sv. Ladislava u Beogradu 7. prosinca 1924. apostolski nuncij mons. Hermenegildo Pellegrinetti. Kasnije su novi nadbiskup i konsekratori bili pozvani na večeru kod samog kralja Aleksandra.⁶

U vrijeme osnivanja beogradska nadbiskupija imala je samo tri župe: u Beogradu, Nišu i Kragujevcu.⁷ Na području čitave nadbiskupije bilo je već tada više od 40 000 katolika, ali samo 5 svećenika (3 u Beogradu, 1 u Nišu i 1 u Kragujevcu).⁸ Katolici u Srbiji bili su vrlo siromašni, kako o tome svjedoči jedno pismo *Sacra Congregatio Consilii* od 10. kolovoza 1925.,⁹ pa je beogradska nadbiskupija ovisila o pomoći iz drugih izvora. Budući da Nadbi-

² *Blagovest*, Beograd, 12/1975., str. 211.

³ Franjo Emanuel HOŠKO; *Euzebije Fermendžin – crkveni upravnik i povjesnik*, Zagreb, 1997., str. 145.

⁴ *Blagovest*, 3–4/1983., str. 32–33.

⁵ Pismo R. Rodića ministru inostranih poslova, Beograd, 4. siječnja 1932., Arhiv Nadbiskupije beogradsko-smederevske u Beogradu (dalje: NA)

⁶ *Blagovest*, 3–4/1983., str. 32–33.

⁷ Župnik u Beogradu bio je dr. Vjekoslav Wagner, u Nišu mons Ferdinand Hrđy, koji je nosio i naslov apostolskog administratora, a u Kragujevcu Ivan Vinodolac, (*Blagovest*, 12/1975., str. 209–210).

⁸ *Blagovest*, 12/1975., str. 211.

⁹ NA.

skupija u Beogradu nije imala nijednu zgradu, nadbiskup se morao smjestiti u iznajmljenoj kući u Zorinoj ulici br. 62. Tijekom 1925. Nadbiskupija je otkupila zgradu nekadašnjeg austrijskog poslanstva (danas Ulica Svetozara Markovića) s pratećim objektima, te je ona postala nadbiskupski dvor.

Tada je u Beogradu postojala tek jedna katolička crkva, zapravo kapelica, u sklopu istog veleposlanstva, koja nije mogla udovoljiti potrebama beogradskih katolika. Već 29. kolovoza 1920. beogradski katolici, njih 80, osnovali su Društvo za građenje katoličke crkve. Predsjednik društva bio je Karlo Mataušek, upravnik pivare Bajloni; potpredsjednik je bio Hadži Petar Lemert, dvorski limar; Petri Fulka, urar, bio je blagajnik, a župnik Vjekoslav Wagner tajnik. Iako je Društvo dobro djelovalo, izbili su problemi oko izgradnje nove katoličke crkve, pa je odlučeno da se umjesto novogradnje stara crkva proširi. Obnovljena i proširena crkva bila je posvećena na praznik Krista Kralja 31. listopada 1926. Crkvu su posvetili nadbiskup Rodić i apostolski nuncij mons. Hermenegildo Pellegrinetti.

Nakon stvaranja Kraljevine SHS Beograd je postao metropola velike države koja je obuhvaćala i brojno katoličko stanovništvo. Kao centar nove monarhije Beograd je privlačio različite ljude koji su u njemu nalazili novi dom. Dolazili su ljudi različitih slojeva i zanimanja, a među njima brojni katolici. Posebno su brojne bile mlade Slovenke i Hrvatice, koje su u potrazi za poslom dolazile u Beograd i tu radile kao služavke u kućama bogataša. Dolazili su i intelektualci, stručnjaci, umjetnici i političari. Katolici su masovno doseljavali i u druge srpske gradove. Posebno su brojni bili u rudarskim središtima, gdje su dolazili kao stručna radna snaga. Već 1921. godine u Beogradu je živjelo 10 000 katolika, a u vrijeme posvećenja crkve Krista Kralja broj je dosegao više od 16 000.

Rafael Rodić nije imao lak posao na čelu nove nadbiskupije. Dobio je nadbiskupiju koja je bila krajnje siromašna, koja je imala samo tri župe, a broj vjernika stalno se povećavao doseljavanjem u Beograd i druga srpska mjesta. Trebalo je mnogo rada i novaca uložiti u izgradnju crkvene hijerarhije na području Srbije. Poseban problem predstavljala su novčana sredstva. Katoličke vjerske zajednice u Srbiji nisu imale dovoljno sredstava ni za vlastite potrebe, a kamoli za financiranje nadbiskupije. Najviše novaca iziskivala je izgradnja novih crkava, koje su bile prijeko potrebne zbog naglog porasta katoličkog stanovništva. Iz pisma Ministarstvu vera od 16. svibnja 1925., koje je napisao Augustin Gecan, generalni vikar nadbiskupije, vidi se u kakvom se teškom financijskom i kadrovskom položaju nalazila mlada beogradsko-smederevska nadbiskupija. U tom pismu Gecan ističe da nadbiskupija nema nikakvih sredstava ni za najnužnije potrepštine. Gecan također upozorava da nadbiskupija nema niti jednog sjemeništara, a niti sredstava za školovanje svećeničkog pomlatka, što je nužan uvjet opstanka nove nadbiskupije. Gecan apelira na Ministarstvo vera da financijski pomogne svećenicima beogradske nadbiskupije »jer dušobrižno svećenstvo u ovoj nadbiskupiji vrši dušobrižničku službu ponajviše misijonskim načinom pa tako fizički i materijalno u velike stradava«.¹⁰

Ipak, predanim radom Rodić je u kratko vrijeme uspio organizirati katolike u Srbiji. Godine 1926. preuređena je stara kapelica sv. Ladislava i posvećena Kristu Kralju. Time je

¹⁰ Pismo Augustina Gecana Ministarstvu vera, Beograd, 16. svibnja 1925. (NA).

Beograd dobio svoju prvu župnu crkvu. Već sljedeće, 1927. godine osnovana je u Beogradu župa Bl. Dj. Marije. Nju su osnovali asumpcionisti, koji su u Beograd stigli na poziv nadbiskupa Rodića. Iste godine u Beograd su došli bosanski franjevci i osnovali župu sv. Antuna Padovanskog. Isusovci su u Beograd došli 1929. godine, a već 1931. godine osnovali su župu sv. Petra. Nove župe osnivane su i u drugim srpskim gradovima. Dekretom Nadbiskupije osnovana je 1927. župa sv. Ivana Krstitelja u Smederevu. Prvi je župnik bio bosanski franjevac o. Danijel Briševac.¹¹ Godine 1928. osnovana je i župa sv. Ane u Šapcu.

Osim novih župa osnivane su i katoličke udruge koje su okupljale katolike i unapređivale njihov vjerski i društveni život. Godine 1920. osnovano je Društvo za gradnju katoličke crkve u Beogradu. Sljedeće, 1921. godine osnovano je Karitativno društvo sv. Vinka. Ono se posebno brinulo za siromašne katolike koji su u Beogradu živjeli u teškim uvjetima. Sljedećih godina osnovani su Treći red sv. Franje, Društvo samostalnih katoličkih djevojkica i Udruženje katoličkih zanatlija te društva katoličkih srednjoškolaca i akademske omladine. U svim crkvama djelovali su crkveni zborovi, koji su davali svoj doprinos bogatom kulturnom i vjerskom životu katolika u Srbiji. Od 1926. godine Nadbiskupija je počela izdavati svoj list pod naslovom »Glasnik Katoličke crkve u Beogradu« (dalje: Glasnik). Taj je list u početku izlazio kao mjesečnik, a kasnije dvaput mjesečno.¹² Zbog velikog broja doseljenih slovenskih katolika, dio Glasnika bio je pisan na slovenskom jeziku.

Godine 1919. u Beogradu je organizirana i prva uskrсна procesija, koja je izazvala velik interes građana Beograda. Procesija je bila vrlo skromna, s tek jednim svećenikom i malobrojnim katolicima.¹³ Od tada će uskrсна procesija postati stalna vjerska manifestacija beogradskih katolika. Svake godine procesija je bila sve raskošnija, a u njoj su sudjelovale sve beogradske katoličke udruge koje su u procesiji nastupale pod svojim zastavama. Tijelovske i uskršne procesije bile su organizirane i u drugim srpskim gradovima. One su bile prilika da se katolici svojim običajima i kulturom u najboljem svjetlu pokažu svojim susjedima.

Sva ova zbivanja i sve nove katoličke institucije osnovane u kratko vrijeme govore o vitalnosti katoličke zajednice u Srbiji. Zaštitnik i promicatelj svih katoličkih akcija bio je nadbiskup Rodić. Njegovom zaslugom zbrinuti su i organizirani brojni katolici koji su dolazili u Srbiju s namjerom da ovdje počnu nov život. Posebno je težak bio položaj brojnih mladih žena koje su iz provincije dolazile u gradove raditi kao služavke. Međutim, katoličke udruge omogućavale su skrb za sve katolike u Srbiji kojima je pomoć bila potrebna.

¹¹ *Blagovest*, 9/1977., str. 151.

¹² *Blagovest*, 12/1975., str. 215.

¹³ *Glasnik*, 3/1927., str. 5.

2. DRUŠTVO ZA GRAĐENJE KATOLIČKE KATEDRALE

Izgledalo je da beogradska nadbiskupija ima svijetlu budućnost. Stoga se već 1920. godine među beogradskim katolicima rodila ideja o izgradnji beogradske katedrale. Te je godine 80 uglednih beogradskih katolika osnovalo *Društvo za građenje katoličke crkve*. To je društvo kanije često nazivano i *Društvo za građenje katoličke katedrale*, iako službeno nikada nije promijenilo svoje ime. Beograd je, prema mišljenju beogradskih katolika, kao metropola Kraljevine SHS trebao biti centar ne samo Srpske pravoslavne crkve nego i središte katolika nove monarhije. Time bi beogradska nadbiskupija dobila središnje značenje, koje je trebala popratiti i izgradnja odgovarajuće katedrale. Zato su beogradski katolici od početka željeli izgradnju veličanstvene katedrale koja bi svojim položajem, veličinom i ljepotom uz pravoslavne crkve davala jedinstveni identitet Beogradu. Od osnivanja Društva za građenje katoličke crkve 1920. godine, beogradski su katolici tražili od beogradske gradske općine dodjelu gradilišta za novu crkvu. Kako do 1926. godine nije određena lokacija za gradnju crkve, a nije skupljeno ni dovoljno novaca, Društvo je odlučilo da sakupljeni novac uloži u proširenje tadašnje kapelice sv. Ladislava. Rad Društva podržavali su donatori iz cijelog svijeta. Novčane priloge i podršku davali su i pape Benedikt XV. i Pio XI. te brojne katoličke udruge iz Francuske, Engleske, Belgije i Amerike, a manji novčani iznos dao je i sam kralj Aleksandar Karađorđević.¹⁴

Osnovna prepreka izgradnji katedrale u Beogradu bio je problem dodjele lokacije za gradnju. Godine 1926. Društvo je postiglo sporazum s gradom Beogradom o dodjeli lokacije na mjestu zvanom *Kalenić-guvno*, na kraju tadašnje Krunske ulice.¹⁵ To je mjesto bilo na tromeđi tadašnje Kičevske, Miloševske i Sindelićeve ulice, nasuprot Vili Botorića. Članovi Društva bili su izuzetno zadovoljni položajem buduće katedrale.¹⁶ Međutim, uskoro je ta lokacija otpala jer je otkriveno da njeno imovinsko-pravno stanje nije jasno riješeno. Društvo je pokušalo odmah srediti pravnu proceduru, ali je doznalo da je to zemljište kao legat pok. Kalenića ostavljeno u korist zadužbinskom fondu Ministarstva prosvete, kao i to da je još uvijek živa legatova udovica koja ima pravo udovičkog uživanja tog zemljišta. Utvrđeno je također da na tom zemljištu postoje još tri parcele, a na jednoj od njih i veća građevina.¹⁷ Članovi Društva i nadbiskup Rodić borili su se da zadrže tu lokaciju za katedralu, međutim Općina grada Beograda nije se udostojila poslati im nikakav odgovor, već je jednu parcelu vratila prijašnjem vlasniku koji je na njoj podigao trokatnicu, pa je time ta lokacija definitivno otpala. Društvo za građenje katoličke katedrale tražilo je novu lokaciju i predlagalo zemljište zvano *Topčiska pijaca*, koje se nalazilo između tadašnjeg Hajduk Veljkova venca i ulice koja je spajala ondašnju Sarajevsku s Nemanjinom ulicom. Taj prijedlog odbacila je Komisija za razradu Generalnog plana Suda opštine grada Beograda.¹⁸ Članovi Društva, razočarani takvim odnosom prema beogradskim katolicima, izgla-

¹⁴ *Glasnik*, 6/1926., str. 3.

¹⁵ *Glasnik*, 3/1928., str. 3.

¹⁶ *Glasnik*, 6/1926., str. 3.

¹⁷ *Glasnik*, 3/1926., str. 3.

¹⁸ *Glasnik*, 3/1926., str. 3.

sali su na svojoj osmoj godišnjoj skupštini, održanoj 26. veljače 1927., rezoluciju upućenu predsjedniku beogradske gradske općine u kojoj je pisalo: »U ime svih beogradskih katolika i u ime Beogradske nadbiskupije najodlučnije zahtevamo, da nam se po ovom predmetu u što kraćem roku kratko i jasno odgovori, hoće li se i nama, u svemu ravnopravnim građanima ove varoši i države izaći u susret ili ne, te da bi znali na čemu smo, jer je osma godina uzaludnog i bezuspješnog lutanja našeg iz nadležstva u nadležstvo bilo dosta.«¹⁹ Odlučeno je da tu rezoluciju preda osobno nadbiskup Rodić, uz pratnju ovećeg izaslanstva beogradskih katolika.

Novi pregovori uslijedili su 4. srpnja 1927., kada je nadbiskup Rodić, u pratnji predsjednika Društva Karla Mataušeka, župnika dr. Vjekoslava Wagnera i odbornika Sima Vidlarevića, primljen kod predsjednika beogradske općine. Na tom sastanku saopćeno im je da se mjesto na Kalenića-guvnu ne može ustupiti za izgradnju katedrale jer je već djelomično izgrađeno novim zgradama. Predsjednik i potpredsjednik beogradske općine odbacili su i mogućnost izgradnje katedrale na početku tadašnje Sarajevske ulice, jer je to mjesto bilo predviđeno za uređenje malog parka, ali su predložili gradilište na uglu Ulice Miloša Velikog i Vojvode Mišića. Nadbiskup i izaslanici Društva bili su zadovoljni tom lokacijom, te su započeli prikupljati potrebnu dokumentaciju. Godine 1929. izgledalo je da je problem lokacije katedrale riješen. Deveta godišnja skupština Društva održana je 28. travnja 1929. u Beogradu. U izvještaju upravnog odbora kao najveći uspjeh Društva u protekloj godini smatra se konačno određena nova lokacija za katedralu, »i to blok Moravske i Nikole Tesle ulice s jedne strane i Miloša Pocerca i produženje Vojvode Milenka ulice s druge strane, mjesto, na kojem je do sada bila žitna pijaca«.²⁰

Ideja o osnivanju konvikta u Zagrebu

U jesen godine 1927. boravio je mons. Franjo Engel, konzultor banatske Apostolske administrature, u Mađarskoj. Tom prilikom susreo se s dr. Julijem Glattfelderom, temišvarskim biskupom. Engel je obavijestio Rodića da mu je Glattfelder iznio ideju o osnivanju menze i konvikta u Zagrebu za visokoškolce iz Vojvodine i da je, navodno, obećao Engelu da će izgradnju konvikta pomoći subvencijom u obliku beskamatnog zajma koji bi pokrивao otprilike polovinu troškova. Prijedlog se nadbiskupu Rodiću, koji je još uvijek obnašao dužnost apostolskog administratora za Banat, učinio prihvatljivim, to više što je dr. Glattfelder tada još uvijek »de jure« bio biskup čitavog Banata. Pripreme su tekle vrlo dobro. Iste jeseni 1927. godine otvoren je Vojvođanski akademski klub u Zagrebu, u kući baruna Nikolića, a početkom 1928. godine kupljeno je zemljište za izgradnju novog konvikta u Tvrtkovoju 5, u blizini tvornice Penkala. Arhitekt Egersdorfer napravio je nacrt konvikta za 160–170 đaka. Mons. Engel otišao je u Budimpeštu pokazati biskupu Glattfelderu nacrt konvikta. Biskup Glattfelder navodno je obećao subvenciju od 3 000 000 dinara, što je davalo novčano jamstvo uspjeha čitavog projekta.

¹⁹ *Glasnik*, 3/1928., str. 3.

²⁰ *Glasnik*, 5/1929., str. 2.

Konvikt dolazi u dugove

Nadbiskup Rodić potpisao je građevinski ugovor s tvrtkom Carnelutti. Prvi obrok isplate za radove iznosio je 1250000 din. Međutim, kada je mons. Engel otišao kod biskupa Glattfeldera po obećani zajam, dobio je samo Glattfelderovu izjavu »Vidjet ćemo«. ²¹ Rodić je nakon toga želio odmah prekinuti s radovima, ali je mons. Engel odlučio nastaviti, jer se nadao da će obećana subvencija ipak stići. Radovi su uskoro toliko uznapredovali da bi prekid izgradnje donio vrlo velike gubitke. Zato je kod Kreditne banke podignut zajam od 3 000 000 din. Za taj zajam jamčio je mons. Engel konviktom. Iz pisma koje je Rodić napisao Engelu 23. lipnja 1928. vidi se Rodićeva nervoza. Rodić se ljuti na Glattfeldera jer ne šalje obećane novce. Piše Engelu da će zajedno otputovati biskupu Glattfelderu i da će on onda »zu hören, was er im Leben nicht gehört«. ²² Već u studenom 1928. godine novi konvikt došao je pod krov. Kasnije se ispostavilo da je biskup Glattfelder razgovarao s mons. Engalom o izgradnji konvikta, ali da nije davao nikakva čvrsta obećanja u vezi s njegovim financiranjem, i da je ideja o izgradnji konvikta bila zapravo Engelova. Tek početkom 1929. Rodić je shvatio da se Glattfelder uopće nije namjeravao upuštati u taj posao i da ga je mons. Engel obmanjivao. A već su tada Rodićevi i Engelovi dugovi narasli na 4 000 000 din. ²³ U pismu mons. Engelu od 7. veljače 1929. Rodić piše: »Nun mochte ich einige Worte an Sie richten. Seit unserem Besuche in Szeged ist bereits eine Woche verstrichen. Wir beide hatten Zeit über das Geschehene nachzudenken. Ich will Ihnen keine Vorwürfe machen, wenn ich sie auch machen müsste. Aber Eines bleibt mir unerklärlich: 1. Wie konnten Sie sich für einen solches Unternehmen entschliessen ohne feste Garantien? – 2. Wie haben Sie sich getraut das ganze Werk mir in einem Lichte darstellen, welches der Wahrheit nicht entsprochen? Mein lieber Monsignore! Das ist ein grosses Vergehen nicht mer gegen die Aufrichtigkeit, sonder auch gegen die Ehrfurcht, die Sie mir schulden. Sie haben dadurch sich, aber auch mich, in ein unsägliches Elend gestürzt und nur Gott weiss es, ob und wie wir uns aus demselben herausarbeiten werden? Ich machte den schrecklichen und fatalen Fehler, dass ich Ihnen unbedingten Glauben geschenkt haben. Mein allzugrosses Vertrauen ist auch mein Ruin, wenn der liebe Got nicht hieft.« ²⁴ Iz ovog pisma vidi se da je nadbiskupu Rodiću već tada bilo sasvim jasno da se nalazi u vrlo teškoj situaciji. Ipak, Rodić je odlučio pokušati izgurati stvar do kraja. Smatrao je da će zarada od konvikta, koji je počeo s radom 1929. godine pod imenom *Konvikt blaženog*

²¹ Pismo R. Rodića zagrebačkom nadbiskupu Baueru, Vel. Bečkerek, 1. veljače 1929. (NA).

²² »da će čuti što u životu nije čuo« (NA).

²³ Pismo Rafaela Rodića zagrebačkom nadbiskupu Antunu Baueru, Vel. Bečkerek, 1. veljača 1929. (NA).

²⁴ »Sada bih želio Vama uputiti nekoliko riječi. Od našeg posjeta Szegedu prošlo je već tjedan dana. Obojica smo imali vremena promisliti o onome što se dogodilo. Ne želim Vas prekoravati, mada bih trebao. Ali jedno mi ostaje nejasno: 1. Kako ste se mogli odlučiti na jedan takav pothvat bez čvrstih garancija? 2. Kako ste se usudili čitav posao meni prikazati u jednom svjetlu koje nije odgovaralo istini? Moj dragi monsignore! To je težak delikt koji ste počinili ne samo na štetu iskrenosti nego i poštovanja koje mi dugujete. Time ste sebe, ali i mene, gurnuli u neopisivu nesreću i samo Bog zna da li ćemo se i kako izvući iz toga. Učinio sam strašnu i fatalnu grešku da sam vam poklonio neograničeno povjerenje. Moje preveliko pouzdanje je i moja propast, ako ne pomogne dragi Bog.«

Krizina,²⁵ omogućiti izlaz iz velikih dugova. U molbi za dozvolu otvorenja Studentskog doma u Zagrebu od 20. srpnja 1929. Rodić opisuje konvikt: »U njemu bit će mjesta za 200–240 đaka, koji bi stanovali po jedan i po dvojica u jednoj sobi. Isti je jedna velebna građevina na tri sprata, izgrađena prema svim zahtjevima higijene, tako sve prostorije imaju izravno svjetlo i zrak. Zavod će biti providen električnim svjetlom, vodovodom i centralnim grijanjem. Ima prostrane prostorije za tuševе i kupanje, gombanje i pušenje, veliku prostoriju za čitanje, glazbu i društvene igre. Napokon, ima veliku i zračnu kapelu, u kojoj će moći studenti udovoljavati i svojim vjerskim dužnostima. Uprava zavoda bit će u rukama svećenika akademski gradiranih i dobrih odgojitelja, koji će jamčiti da će zavod u svakom pogledu odgovarati visokom pozivu, koji mu je namijenjen, naime da odgaja inteligenciju u pravom ćudoređu i iskrenom rodoljublju.« Ubrzo nakon otvaranja konvikt je imao više od 170 studenata. Ali zarada koju je konvikt dobivao od studenata nije bila dovoljna.

Rodić je, želeći spasiti konvikt, tražio pomoć od raznih crkvenih uglednika i udruga. U svojim pismima obraćao se subotičkom biskupu Budanoviću i zagrebačkom nadbiskupu Baueru.²⁶ Nadbiskupu Baueru predlagao je čak da u cijelosti preuzme konvikt i sam ga dovrši.²⁷ Međutim, nadbiskup Bauer nije prihvatio tu ponudu. Kamate od kredita moglo se pokriti samo uzimanjem novih kredita kod banaka, a one su tražile sve veće i veće hipoteke. U veljači 1929. trebali su Engel i Rodić dobiti kredit od 6 000 000 din od Zagraber Bank-Institute. Banka je kao hipoteku tražila ne samo konvikt u Zagrebu nego i konvikt u V. Bečkereku (Zrenjaninu), zajedno s pratećom zgradom i vrtom.²⁸ U ožujku su uzeli od Gradske štedionice 3 000 000 din kredita, a od Prve Hrvatske Štedionice 2 000 000 din. Kao hipoteka založene su dvije kuće i vrt u središtu V. Bečkereka.²⁹ U travnju je Rodić molio samog Svetog Oca da mu da zajam od 1 500 000 din.³⁰ Nije poznato da li mu je Vatikan dao taj novac, ali se u kasnijim pismima i dokumentima ta pozajmica ne potvrđuje. Rodić je tražio pomoć i od Generalne kurije franjevačke. U pismu od 3. srpnja 1930. obratio se generalnom definatoru i vizitatoru Benjaminu Ryzinskom. Iz Rima je stigao odgovor da »opportunum non esse, ut haec Curia Generalis se immisceat in hujusmodi negotiis, quae ad Ordinem non pertinent.«³¹ U kolovozu se pisalo o novim kreditima kod Gradske štedionice i Prve Hrv. Štedionice, a 5. listopada 1930. Rodić moli Ministarstvo prosvete za godišnju subvenciju konvikta od 400 000 din jer je svrha spomenutog zavoda »eminentno kulturno-humana i pedagoška.«³² Godine 1930. čitava pozajmljena svota iznosila je

²⁵ Konvikt je posvećen svetom, tada još blaženom, Marku Križevčaninu.

²⁶ Pismo R. Rodića nadbiskupu Baueru, Vel. Bečkerek, 1. veljače 1929. (NA).

²⁷ Isto.

²⁸ Pismo Rafaela Rodića mons. Engelu, Beograd, 21. veljače 1929. (NA).

²⁹ Izjava od 8. ožujka 1929. (NA).

³⁰ Pismo nadbiskupa Ujčića Apostolskoj nuncijaturi u Beogradu, Beograd, 1. rujna 1938. (NA).

³¹ »nije prikladno da se ova Generalna kurija miješa u ovakav posao koji se ne tiče Reda« – Pismo iz *Segretaria Generale* nadbiskupu Rodiću, Rim, 31. srpnja 1930. (NA).

³² NA.

12 000 000 din, a u konviktu je bilo smješteno 175 studenata, iako je mogao primiti 250.³³ Taj broj studenata pokazivao je da je za konvikt postojala potreba, i bilo je samo pitanje vremena kada će konvikt maksimalno popuniti svoje kapacitete. Prema jednom nepotpisanom i nedatiranom pismu iz nadbiskupskog arhiva u Beogradu, studenti su za smještaj u konviktu mjesečno plaćali 1000 din, tako da je ukupna godišnja zarada od konvikta iznosila oko 2 000 000 din, ali ipak prihodi od konvikta nisu bili dovoljni za pokriće golemih dugova. Te su godine samo godišnje kamate dosegnule milijun dinara.³⁴ Potkraj 1930. Rodić pokušava smanjiti kamatni teret dugova osnivanjem Holding društva u Londonu.³⁵ Međutim, i taj Holding nije uspio jer se kasnije nigdje ne spominje. Tako je 1930. godina za Rodića završila s velikim dugovima, a Rodićeve slutnje o financijskoj katastrofi sve su se više ostvarivale.

Natječaj za izgradnju katedrale u Beogradu

Godine 1930. objavljen je natječaj, koji je raspisao nadbiskup Rafael Rodić, za izradu nacrtu katedrale u Beogradu. Natječaj je završio 31. ožujka 1930. Prijavljeno je 129 projekata, i to iz Jugoslavije 15, iz Njemačke 79, iz Austrije 18, iz Francuske 8, iz Švicarske 4, iz Italije 2, iz Čehoslovačke 1, iz Bugarske 1 te iz Mađarske 1. U žiriju natječaja bili su: o. Rafael Rodić, beogradski nadbiskup; Ciril Iveković, profesor Tehničkog fakulteta u Zagrebu; Pera Bajalović, profesor Tehničkog fakulteta u Beogradu; ing. Amadej Carnelutti, arhitekt iz Zagreba; don Frane Bulić, arheolog iz Splita; Josip Hrnčirž, arhitekt iz Beograda; o. Privat Belard, župnik iz Beograda; Karlo Mataušek, predsjednik Društva za građenje katoličke katedrale u Beogradu; ing. Miloš Savčić, predsjednik beogradske općine, i arhitekt Jovan Gjikadić, šef Arhitektonskog odjelenja Ministarstva građevina. Na završnoj sjednici žirija nisu bili prisutni ing. Miloš Savčić i Jovan Gjikadić, a bolesnog don Franu Bulića zamjenjivao je dr. Ljubo Karaman, profesor iz Splita. Pobijedio je nacrt pod nazivom »Goldenkreuz«, arhitekta Josipa Wentzlera iz Dortmunda. U zapisniku završne sjednice žirija o ovom projektu stoji zapisano:

»Prema opisu projektanta crkva ima 58.938 m³ i stajala bi 15 930 000 din. Ima 3390 mesta za sedenje i 910 mesta za stajanje. Ukupno 4300 mesta, što odgovara raspisanom natječaju. Crkva je tip trobrodne basilike, ali sa vrlo niskim sporednim brodovima. Prostor u osnovi je odlično iskorišten, a prostor za hor i orgulje vrlo lep i prostran, sa dva zasebna prilaza. Oltarski prostor umetnički rešen, a naročito je od velikog efekta visoko osvetljenje sa obe strane, dok je začelje potpuno zatvoreno. Lepo su smešteni u nišama sporedni oltari i eventualno ispovedaonice, kao i sva sedišta u crkvi. Kripta ispod glavnog oltara, arhiva i trezor i dr. vrlo su lepo postavljeni i lako pristupačni, ventilirani i osvetljeni. Lep je i smeštaj prostora za grejanje, ventilaciju, radionicu i ugalj ispod glavnog ulaza. Zvonik je

³³ Nepotpisano pismo Ministarstvu prosvete od 5. listopada 1930. (NA).

³⁴ Pismo nadbiskupa Ujčića nunciju u Beogradu, 1. rujna 1938.

³⁵ Pismo R. Rodića Generalnom inspektoratu Ministarstva finansija Kraljevine Jugoslavije, Beograd, 5. prosinca 1930. (NA).

naročito lepo rešen i iskorišćen, a nije samo radi arhitektonskog efekta načinjen. Cela građevina je, kako u površinskom tako i u visinskom pravcu, potpuno iskorišćena, te, i pored svoje monumentalnosti, ima relativno malu kubaturu u sravnjenju s drugim projektima. Dobro bi bilo da je projektant dao još jednu osnovu, u visini prozora glavnog broda, radi boljeg razumevanja varijante u izgledu sa strane. Ceo utisak kako spolja tako i iznutra, vrlo je monumentalan pa pored slobode u formama, ipak ne gubi karakter hrama. Projektant je i sa praktične i sa umjetničke strane u potpunosti uspeo. Slabije su strane projekta mnoge terase, skoro ravni krovovi i razne uložine, koje ne odgovaraju beogradskom podneblju. Isto tako malo je bizaran glavni ulaz u katedralu ispod svodova po strani, a ne direktno sa čela građevine, iako je rešenje inače od efekta. Pitanje je i da li bi ova arhitektura odgovarala pojmovima vernika o tome kako oni zamišljaju katedralu, a tako je isto pitanje kako bi se građevina našla u ambijentu koji joj je namenjen.«³⁶

Drugu nagradu dobio je projekt pod nazivom »Ami«, arhitekta R. J. Jardela iz Pariza, a treću je osvojio projekt »P/X Christus Rex«, ing. Richarda Steidlea iz Münchena.

Raspuštanje Društva za građenje katedrale

Godine 1930. Društvo za građenje katedrale proslavilo je desetgodišnjicu svojeg postojanja. Smatralo se da je najveći uspjeh Društva postignut u 1929. godini dobijanjem zemljišta za gradnju katedrale i provedenim natječajem za nacrt buduće katedrale. Društvo je za zemljište u Moravskoj ulici dobilo i tapiju. Međutim, zemljište u Moravskoj ulici imalo je ozbiljnih nedostataka. Smatralo se da je to zemljište podvodno i da će to uvelike poskupiti izgradnju katedrale. Osim toga pored zemljišta je prolazila željeznička pruga i zbog toga nije bilo prikladno za gradnju katedrale. Stoga je Društvo odlučilo zatražiti dodjelu nove lokacije za gradnju katedrale. Početkom srpnja 1930. posjetio je nadbiskup Rodić, u pratnji predstavnika Društva, novog predsjednika beogradske općine g. Nešića i prikazao mu razloge zbog kojih beogradski katolici traže da im grad dodijeli novu lokaciju za gradnju katedrale. Nešić je izjavio kako će učiniti sve što je u njegovoj moći da se nađe nova lokacija. Beogradska općina predložila je novu lokaciju na Tašmajdanu. Nova katedrala stajala bi u produženju tadašnje Beogradske ulice, paralelno s Bitoljskom ulicom, licem prema tadašnjem Trkalištu. Društvo se složilo s tom lokacijom, a i projektant Wentzler bio je zadovoljan. Međutim, taj je prijedlog trebao odobriti i općinski odbor. Beogradski su katolici čekali na odluku sve do početka 1931. godine. Onda su 27. veljače 1931. ponovno nadbiskup Rodić i predstavnici Društva posjetili predsjednika beogradske općine, ali su tamo dobili nenadani odgovor kako još nije doneseno nikakvo rješenje zbog pomanjkanja mjesta. Takav odgovor bio je iznenađujući jer su beogradske novine od 30. siječnja donijele vijest da je u Beogradu predviđeno 12 lokacija za izgradnju novih pravoslavnih crkava.³⁷ Beogradske katolike je to uvrijedilo jer su smatrali da su ravnopravni građani Beograda i da zato imaju pravo na otmjenu lokaciju za gradnju svoje katedrale, to više što su u

³⁶ NA.

³⁷ *Glasnik*, 2/1931.

Mariboru, Celju i Ljubljani gradski poglavari darovali najljepša mjesta za gradnju pravoslavnih crkava, a i u Zagrebu pravoslavna crkva stoji u centru grada.³⁸ Ali pravi šok uslijedio je nakon odluke Odbora Opštine Grada Beograda. Taj je odbor konačno odlučio da se beogradskim katolicima za gradnju katedrale ustupi zemljište u *Jevrejskoj mahali*. Članovi Društva smatrali su da je to krajnja uvreda zbog više razloga. Prvo, to je mjesto bilo naplavno i postojala je opasnost da za vrijeme viših vodostaja katedrala bude poplavljena. Drugo, taj je kraj bio poznat po prostitutkama, koje je par godina prije gradska općina upravo tamo iz grada iselila jer je to bio najzapušteniji dio grada. U njemu nije bilo niti kanalizacije, jer grad ništa nije u njega ulagao. Na kraju, to se mjesto nalazilo daleko od centra grada pa je bilo krajnje neprimjereno za izgradnju katedrale. Članovi Društva, razočarani tom odlukom, stavili su svoje funkcije na raspolaganje nadbiskupu Rodiću 14. lipnja 1931.³⁹ Nadbiskup Rodić nije se složio s mišljenjem članova Društva. Ni on nije bio zadovoljan dodijeljenom lokacijom, ali je smatrao da je beogradski katolici moraju prihvatiti jer drugu neće dobiti. Na zahtjev članova Rodić je raspustio Društvo 30. kolovoza 1931. godine.⁴⁰ Članovi Društva predali su nadbiskupu Rodiću i sredstva Društva koja su iznosila 1 058 691,39 din.⁴¹

Nagli razvoj beogradske nadbiskupije

Ponajprije zbog velikih doseljavanja ljudi svih slojeva, u Srbiji je naglo rastao broj katolika. Početkom tridesetih godina katolika je već bilo u većim skupinama u 99 mjesta beogradske nadbiskupije. Prema popisu pučanstva od 31. ožujka 1931., u Beogradu i Zemunu bilo je 56 776 katolika, a u samom Beogradu više od 40 000. Tada je već u samom Beogradu postojalo 5 župa, a katolici su činili gotovo četvrtinu stanovništva grada. U Šapcu je osnovana župa 1928., a 1935. imala je 700 članova. Valjevo je imalo samostalnu kapelaniju, a župa Niš, koja je obuhvaćala i mjesta Paraćin, Čupriju, Aleksinac, Leskovac, Pirot, Vranje, Negotin, Knjaževac i Surdulicu, imala je više od 5 000 vjernika. Velike župe bile su u Smederevu s oko 2 000 duša, Ravna Reka s oko 3 000 duša i Kraljevo s oko 2 000 duša. Osim njih postojale su i župe u gradovima Boru, Zaječaru i Kragujevcu.⁴² Taj značajan broj katolika trebao je i odgovarajuću crkvenu hijerarhiju i svoje mjesto u društvu. Nadbiskup Rodić dobro je vodio organiziranje tih vjernika, otvaranje novih župa i gradnju novih crkava. Po svim tim mjestima gradile su se crkve i osnivala katolička društva, a katolički vjeronauk uvodio u školski program, na što su katolički učenici imali pravo. Nakon samo par godina katolici su u Srbiji bili potpuno vjerski organizirani.

³⁸ Isto.

³⁹ Rezolucija Društva za građenje katoličke crkve u Beogradu, Beograd, 14. lipnja 1931. (NA).

⁴⁰ Pismo Rafaela Rodića predsjedništvu Društva za građenje crkve u Beogradu, Beograd, 30. kolovoza 1931. (NA).

⁴¹ Pismo Karla Mataušeka nadbiskupu Rodiću, Beograd, 15. rujna 1931. (NA).

⁴² *Glasnik*, 27. 1. 1935., br. 4, str. 1.

Ideja o lutriji za izgradnju katedrale

Nadbiskup Rodić odlučio je nastaviti gradnju beogradske katedrale, iako nije imao podršku uglednih katolika, članova bivšeg Društva za građenje katoličke crkve. Njegove pristalice okupile su se oko Društva sv. Vinka, pa je to društvo postalo nositelj inicijative za izgradnju katedrale. Društvo sv. Vinka osnovano je još 1921. godine kao karitativno društvo. Na njegovu čelu bila je žena Karla Mataušeka, predsjednika Društva za građenje katoličke crkve, a članice su bile uglavnom žene članova istog društva. Članovi Društva za građenje katoličke crkve upozoravali su nadbiskupa Rodića da ne koristi Društvo sv. Vinka za provođenje svoje ideje. Kako je nadbiskup Rodić ipak preuzeo vodstvo Društva sv. Vinka, vjerojatno su one žene koje su drukčije mislile istupile iz tog društva.

Nadbiskup Rodić bio je odlučan da sagradi katoličku katedralu u Beogradu usprkos svim preprekama. Odlučeno je da katedrala bude posvećena sv. Ivanu Kapistranu, u čast njegove pobjede nad Turcima pod Beogradom 1456. godine. Prema Rodićevim proračunima izgradnja katedrale stajala bi 25 milijuna dinara.⁴³ Bio je to golem novac, koji Rodić u tom trenutku nije imao.

Ideja o lutriji potekla je od Huga Gyenesa iz Velikog Bečkereka. Hugo Gyenes bio je podrijetlom Židov, ali je s čitavom obitelji prešao na katoličku vjeru.⁴⁴ U Velikom Bečkereku uspješno je vodio jednu firmu. Njega je nadbiskupu Rodiću predstavio i s njim ga upoznao mons. Engel. Rodić je Gyenesa pozvao u Beograd, gdje je ovaj iznio svoj plan na sastanku na kojem su bili i Karlo Mataušek, predsjednik Društva za gradnju katedrale, te konzultori nadbiskupije mons. Wagner i Juretić. Svi prisutni prihvatili su Gyenesovu ideju, ali su sumnjali da će biti teško dobiti koncesiju.⁴⁵

Iz pisma nadbiskupa Rodića Hugu Gyenesu od 16. veljače 1931. vidi se da je Rodić o lutriji razmišljao i prije Gyenesova prijedloga. I drugi su davali podršku toj ideji, ali nisu bili jedinstveni je li pametno baš tada i organizirati lutriju. U svojem pismu nadbiskupu Rodiću od 31. srpnja 1931. Karlo Mataušek ne osuđuje lutriju kao loš plan, nego smatra da lutriju ne treba pokretati sve dok se ne nađe odgovarajuća lokacija za katedralu. Ali Rodić je odmah prihvatio prijedlog i Gyenesu povjerio organiziranje lutrije.⁴⁶

Lutrija nije bila neprihvatljivo i neprimjereno sredstvo prikupljanja novca. Prikupljanje novca putem organiziranja lutrije tada je bilo vrlo raširen običaj. Poznato je bilo prodavanje srećaka za uzdržavanje metropolitanske crkve sv. Stjepana u Beču, a i bazilika sv. Leopolda u Pešti sagrađena je većim djelom sredstvima lutrije. Münchenska katedrala restaurirana je sredstvima prikupljenim od lutrije, a slične lutrije organizirane su i u Francuskoj.⁴⁷ Tridesetih godina u Njemačkoj je bilo organizirano desetak lutrija koje su imale

⁴³ Pismo R. Rodića Narodnoj skupštini od 4. siječnja 1932., Beograd (NA).

⁴⁴ Pismo R. Rodića od 24. rujna 1932. nunciju u Beogradu (NA).

⁴⁵ Pismo R. Rodića nunciju u Beogradu, 29. rujna 1932. (NA).

⁴⁶ Pismo Rafaela Rodića Hugu Gyenesu od 16. veljače 1931. (NA).

⁴⁷ Pismo R. Rodića od 24. prosinca 1932. nunciju u Beogradu (NA).

za cilj izgradnju ili održavanje crkvenih objekata.⁴⁸ Rodić je namjeravao srećke prodavati i u drugim zemljama i vjerovao je da će tako široko provedena akcija dati sigurne rezultate.

Dobivanje koncesije za lutriju

Pripreme za lutriju počele su u travnju 1931., a najvažnija stvar koju je na početku trebalo napraviti bila je koncesija koju su odobravale državne vlasti. Kao što se i očekivalo, dobivanje koncesije nije bio lagan posao. Ministar Šverljuga javlja Rodiću 19. prosinca 1931. da je, nažalost, od ministra financija u vezi s lutrijom dobio negativan odgovor.⁴⁹ Sve do ljeta 1932. sudbina lutrije bila je potpuno neizvjesna. Međutim, Rodiću se 4. srpnja 1931. javlja Gyenes s pismom u kojem mu piše da ima utjecajnog čovjeka u Beogradu, koji može pomoći u dobijanju koncesije.⁵⁰ I zaista, u rujnu iste godine lutrija je dobila koncesiju.

Akcija prodaje srećaka

Nadbiskup Rodić i Gyenes pokrenuli su široku akciju prodaje srećaka. Obraćali su se katoličkim visokodostojanstvenicima u Sjedinjenim Američkim Državama, Mađarskoj i Rumunjskoj, Čehoslovačkoj, Austriji i Poljskoj s molbom da pomognu prodaju srećaka. Međutim očekivanja se nisu ostvarila. Vlasti u Čehoslovačkoj i Poljskoj uopće nisu dopustile prodaju srećaka u svojim zemljama, a iz Nadbiskupije New York stigao je odgovor da zbog teške ekonomske krize ne provode skupljanje novca za takve namjene.⁵¹ U Jugoslaviji je bilo više uspjeha. Biskupi i nadbiskupi u cijeloj državi davali su javnu podršku lutriji i preporučivali je svojim vjernicima. U pismu od 13. srpnja 1932. Gyenes obavještava Rodića o dotadašnjim rezultatima prodaje srećaka. Posebno hvali prodaju u Sloveniji, a za Dalmaciju kaže da su rezultati slabiji, što tumači siromaštvom tamošnjeg stanovništva. Spominje i akcije u Slavoniji, Bačkoj i Bosni. Piše da namjerava pokrenuti i prodaju u Francuskoj, Belgiji i Mađarskoj. Međutim, iako je prodaja u Jugoslaviji bila zadovoljavajuća, dolazilo je do sukoba između organizatora lutrije i župnika koji su provodili prodavanje srećaka. Organizatori su željeli da im župnici isplate i novac za neprodane srećke, što bi djelotvorno pomoglo lutriju i zajamčilo njen uspjeh, ali župnici nisu željeli pristati na takav trošak.⁵²

⁴⁸ U pismu iz Berlina od 12. prosinca 1932. koje je Hugo Gyenes pisao R. Rodiću spominje se da se u tom trenutku organizira deset lutrija u korist crkve, a upravo tih dana »Kölner Dombau Geldlotterie« (NA).

⁴⁹ Pismo ministra S. Šverljuge nadbiskupu Rodiću od 19. prosinca 1931. (NA).

⁵⁰ NA.

⁵¹ Pismo generalnog vikara Nadbiskupije New York nadbiskupu R. Rodiću od 27. siječnja 1932. (NA).

⁵² Pismo Lavantinskoga knezoškofijskog ordinarijata beogradskoj Nadbiskupiji, Maribor, 25. listopada 1932. – U njemu se prigovara organizatorima lutrije kako prisiljavaju župnike da na sebe preuzmu nadoknadu neprodanih srećaka (NA).

Okončanje lutrije

Izvlačenje dobitnika trebalo je biti održano 1. svibnja 1932., ali Društvo sv. Vinka nije uspjelo prodati dovoljno srećaka pa je tražilo od Ministarstva poljoprivrede i voda da dopusti odgađanje izvlačenja do 31. kolovoza 1932. Međutim, ni u tom roku nisu uspjeli skupiti dovoljno novca, pa je od Ministarstva poljoprivrede zatraženo novo rješenje. Organizatori lutrije smatrali su da novo odgađanje nema smisla, jer je ekonomska situacija teška i ne može se skupiti veća količina novca.⁵³ Smatrali su i da je vraćanje novca neprikladan korak. Njihov je prijedlog bio da se zgodici prvotnog plana lutrije (8 000 000 din) reduciraju na onu svotu koja će Upravi lutrije koncem kolovoza 1932. stajati na raspolaganju. Time bi se sudionici lutrije ipak djelomično zadovoljili.⁵⁴ Ministarstvo poljoprivrede odgovorilo je na taj prijedlog pozitivno, pa je lutrija ipak provedena s reduciranim zgodicama.⁵⁵ Zarada od lutrije nije bila ni približno dovoljna za gradnju crkve, ali je ipak čitav projekt lutrije novčano završio pozitivno. Prema jednom nepotpisanom, rukom pisanom obračunu, koji se čuva u beogradskoj Nadbiskupiji, zarada od lutrije iznosila je 1 800 000 din. Prema tome, lutrija nije uspjela skupiti dovoljno novca za gradnju beogradske katedrale, ali je ipak zaradila prilično veliku svotu. Sa skupljenim novcem izgradnja crkve nije mogla ni započeti, pa je Rodić odlučio skupljeni novac privremeno upotrijebiti u druge svrhe. Na spomenutom obračunu vidi se da je od skupljene svote dio dan franjevcima, a jedan dio novca upotrijebljen je za otkup slika za novu katedralu, ali najveća suma od 1 565 000 din posuđena je Konviktu bl. Krizina. U Nadbiskupiji se čuva i drugi papir, uvjerenje od 30. studenoga 1932. da je nadbiskup Rodić posudio za potrebe konvikta 1 565 000 din. iz fonda lutrije »sa obavezom da Konvikt ovu svotu Fondu povрати«.

Optužbe beogradskog katolika i istraga Svete Stolice

Krajem ljeta 1932. državni tajnik Vatikana kardinal E. Pacelli dobio je anonimno pismo beogradskog katolika koji optužuje nadbiskupa Rodića zbog mutnih poslova oko lutrije. Taj nepoznati autor pisma je, kako je sam napisao, i sam bio uključen u raspačavanje srećaka lutrije, ali je zabrinut jer misli da nije sve čisto u administraciji i likvidaciji lutrije. Pisac optužuje organizatore lutrije da nisu slušali savjete Ministarstva poljoprivrede i Direkcije državne lutrije, koji su smatrali da zbog teške ekonomske situacije nije vrijeme za provedbu jedne takve lutrije, da je organizacija povjerena i nekim nekršćanima te da su silna sredstva utrošena u promidžbu lutrije u »štampi neprijateljskoj katolicizmu«, što, naravno, uopće nije pomoglo prodaji srećaka lutrije. Prema svemu tome anonimni autor zaključuje: »Čovek dobije utisak da je sve bilo u najvećoj tajnosti spremamo, u krugu zatvorenom svakoj kontroli.« Na kraju pisma autor moli kardinala Pacellia da provede istragu i da kazni krivce.⁵⁶

⁵³ Pismo Rafaela Rodića Ministru prometa i voda od 12. kolovoza 1932. (NA)

⁵⁴ Isto.

⁵⁵ Pismo nadbiskupa Rodića nunciju od 24. rujna 1932. (NA).

⁵⁶ Anonimno pismo kardinalu E. Pacelliu, bez datuma (NA).

U pismu od 12. rujna 1932. apostolski nuncij u Beogradu traži od nadbiskupa Rodića da se izjasni o pismu koje je napisao »quidam catholicus vir«, u kojem se optužuje organizacija lutrije.

Rodić je na optužbe odgovorio nunciju opširnim pismom od 24. rujna 1932. U njemu je opisana cijela povijest ideje o građenju katedrale u Beogradu. Rodić je pisao da je konzultor o. Petar Vlašić putovao po čitavoj zemlji u svrhu poticanja crkvenih krugova da pomognu gradnju katedrale. Međutim, konkretnu podršku nije dobio ni od koga. Sam Rodić piše: »Interes za beogradsku katedralu svagdje je vanredno velik, ali materijalna pomoć za istu skoro nikakva.« Stoga se nadbiskup odlučio za lutriju, za koju postoje brojni primjeri da je bila izvrstan način prikupljanja sredstava u crkvene svrhe. Rodić je odlučno odbijao bilo kakve sumnje u nepravilnosti poslovanja lutrije. Piše da je i izaslanik Ministarstva najlaskavije hvalio vođenje poslova. Na optužbe da je puno novca potrošeno na reklamu u medijima koji nisu skloni Katoličkoj crkvi, Rodić je odgovorio da je uprava lutrije upotrijebila sva »moderna sredstva« za snažnu reklamu. U ta moderna sredstva bili su uključeni svi domaći listovi, svjetovni i crkveni, kao i kinematografi sa slikom buduće katedrale. Rodić je također odbijao objede da je lutriju organizirao bez znanja odgovornih crkvenih krugova. On je, kako sam piše, ideju o lutriji iznio na Plenumu Biskupske konferencije u listopadu 1931. godine, dakle prije nego je lutrija provedena. Svi su biskupi tu ideju primili sa simpatijama i obećali svoju moralnu pomoć. Rodić se obratio svim poglavarima muških i ženskih redova, kao i katoličkim udrugama. Posebnu je nadu polagao u podršku Trećeg reda, koji je tada imao 80 000 članova. Obratio se i dr. Stjepanu Markulinu, predsjedniku Hrvatskoga katoličkoga narodnog saveza, kao i mons. dr. Milanu Beluhanu, generalnom duhovniku križara, koje je vruće molio da mu pruže podršku. Rodić, dakle, nije mimoišao niti jednu katoličku udruhu, jer je želio maksimalno osigurati uspjeh lutrije. O lutriji su bili obaviješteni i državni organi i lokalne vlasti, a akcija je uključivala i katolike u drugim državama. Kada lutrija nije uspjela skupiti potreban novac u predviđenom roku, uprava lutrije tražila je od Ministarstva poljoprivrede odgodu, a kada ni u novom roku nije uspjela skupiti potreban novac, predložila je Ministarstvu poljoprivrede da smanji nagradni fond, što je Ministarstvo prihvatilo. Uprava lutrije nije, dakle, radila na svoju ruku, nego po odredbama Ministarstva poljoprivrede.

Razmatrajući razloge neuspjeha Rodić misli da je jedan od razloga ekonomska kriza, a drugi da je prouzročila »u jednu ruku zloba, a u drugu ruku neshvaćanje, zasukanost i tjesnogrudnost našega katoličkog svijeta«.⁵⁷ Kao glavne aktere potkopavanja lutrije nadbiskup Rodić navodi članove bivšega crkvenog odbora, a poimence navodi samo župnika Wagnera, koji je najvjerojatnije i bio pisac anonimnog pisma. Rodić odbacuje i optužbe da je lutriju povjerio nekršćanima jer je upravitelj Lutrije Hugo Gyenes još prije 12 godina s čitavom obitelji pristupio Katoličkoj crkvi. Pismo završava zaključkom da lutrija i nije doživjela potpuni slom, jer je zaradila dvaput veću svotu od one koju je Odbor za gradnju katedrale skupio u zadnjih 12 godina.

⁵⁷ Pismo nadbiskupa Rodića nunciju od 24. rujna 1932. (NA).

Međutim, Vatikan nije bio zadovoljan Rodićevim odgovorom i tražio je neke detalje u vezi s lutrijom,⁵⁸ pa je Rodić napisao i drugo pismo 29. rujna 1932. Vatikan je, čini se, s tim odgovorima bio zadovoljan, jer je Rodić nastavio obavljati svoju nadbiskupsku službu bez ikakvih sankcija.

Pokušaj prodaje konvikta

Lutrija nije uspjela skupiti potreban novac za gradnju katedrale, ali je ipak financijski završila pozitivno. U međuvremenu, dugovi konvikta postajali su sve veći i veći, a nadbiskup je založio i samu nadbiskupsku palaču.⁵⁹ Ohrabren djelomičnim uspjehom lutrije, Rodić je još uvijek vjerovao da postoji izlaz iz teške novčane situacije. Puno nade polagao je u Gyenesa, koji je nakon okončanja lutrije otišao u Njemačku. Rodić je Gyenesa cijenio i imao je puno povjerenje u njega. U Rodićevoj preporuci ministru Balugdžiću za Gyenesa od 19. prosinca 1932. piše: »Prošle godine upriličio je i proveo Lutriju za gradnju beogradske katedrale, pri čemu je pokazao ne samo odlične trgovačke sposobnosti, nego i vanrednu radinost i ustrajnost.«⁶⁰ Gyenes je, naime, želio u Njemačkoj otvoriti savjetničku firmu za ekonomske veze s balkanskim zemljama. Rodić je vjerovao da Gyenes u Njemačkoj može naći ljude koji će podržati gradnju katedrale ili pomoći konvikt, jer je konvikt i bio namijenjen studentima njemačke i mađarske narodnosti.⁶¹ Stoga je pomogao Gyenesu preko svojih poznanika u Njemačkoj.⁶²

Iz Berlina Gyenes obavještava Rodića o svojim poslovnim potezima u pismu od 12. prosinca 1932. Rodićev prijatelj Scherer, s kojim je Gyenes kontaktirao, smatrao je da tada nije bilo vrijeme za prikupljanje sredstava za gradnju katedrale i da će trebati pričekati par godina da se ekonomska situacija popravi. Gyenes je pisao i o traženju kupca za konvikt. Iz toga se može zaključiti da je 1932. Rodić odlučio prodati konvikt i tako pokriti veći dio dugova. Gyenes je pokušavao prodati konvikt Nijemcima, koji su željeli od njega napraviti učiteljsku preparandiju.⁶³ Međutim, ta prodaja nije uspjela.

Rodić je tražio pomoć i od samog kralja Aleksandra. Njemu je 27. prosinca 1933. poslao molbu u kojoj mu je predlagao da kupi konvikt i daruje ga gradu Zagrebu kao studentski dom. Nedugo zatim, 8. siječnja 1934., Rodić je bio i u audijenciji kod kralja, ali ga nije uspio nagovoriti.⁶⁴

⁵⁸ Pismo apostolskog nuncija Rodiću od 28. rujna 1932. (NA).

⁵⁹ Pismo nadbiskupa Ujčića nunciju u Beogradu od 1. rujna 1938. (NA).

⁶⁰ Pismo nadbiskupa Rodića ministru Balugdžiću od 19. prosinca 1932. (NA).

⁶¹ U pismu Ravnateljstvu Državne hipotekarne banke od 20. travnja 1931. Rodić piše da je konvikt namijenjen studentima mađarske i njemačke narodnosti iz Vojvodine (NA).

⁶² Pismo R. Rodića dr. Emilu Clemensu Schereru od 15. studenoga 1932. (NA).

⁶³ Pismo H. Gyenesa nadbiskupu Rodiću od 12. prosinca 1932. (NA).

⁶⁴ Pismo nadbiskupa Ujčića nunciju u Beogradu od 1. rujna 1938. (NA).

Rodićeva demisija

Rodić je vidio da su svi njegovi pokušaji spasa od financijske katastrofe propali. Već 1933. godine dugovi su iznosili više od 14 000 000 din. Otplaćivanje dugova mogao je izvršiti samo ponovnim zaduživanjem. U Jugoslaviji je već toliko bio zadužen da je tražio zajmove u inozemstvu. Međutim, to je sve propalo.⁶⁵ Njegova prezaduženost bila je tolika da nitko nije vjerovao u njegovu sposobnost vraćanja duga.

»Praštediona« je 1936. odlučila predati sudu tužbu i tražiti ovršno pravo zaloga na zgradu nadbiskupije. Zadnju molbu za pomoć nadbiskup Rodić uputio je samom predsjedniku vlade Stojadinoviću. Tražio je od njega da mu predloži nekakav sanacijski program. Ali i Stojadinović mu je, kao i toliki drugi prije njega, odbio pomoći.⁶⁶

Mons. Rodić odlučio se na jedini mogući korak: zatražio je od Svetoga Oca da ga razriješi časti beogradskog nadbiskupa i u prosincu 1936. otišao je iz Beograda.

ZAKLJUČAK

Nadbiskup Ujčić⁶⁷ smatra da je Rodić pokrenuo lutriju s namjerom da nabavi novac za pokriće dugova konvikta, a ne za izgradnju katedrale. Međutim, to je malo vjerojatno. Izgradnja katedrale bila je najveća želja beogradskih katolika, i sve akcije poduzete oko njene gradnje bile su pod okom čitave katoličke javnosti. Skupiti novac za katedralu, a onda ga potrošiti za nešto drugo, definitivno bi diskreditiralo nadbiskupa i pred njegovim vjernicima i pred svom katoličkom javnosti. Međutim, novac koji je bio skupljen od lutrije (1 800 000 din) nije bio ni desetina potrebnog iznosa za gradnju katedrale. Stoga je donekle razumljivo da je Rodić novac od lutrije, kojim se gradnja katedrale nije mogla niti započeti, privremeno upotrijebio za podmirivanje duga konvikta. Da je Rodić odmah u početku dobio konkretnu pomoć od neke institucije Katoličke crkve ili od države, kakvu je očekivao od biskupa Glattfeldera, vjerojatno bi konvikt uspio isplatiti sve svoje dugove. Međutim, bez ikakve novčane pomoći Rodić je bio osuđen na novčani slom.

Spomenuta pisma otkrivaju kako Rodić nije znao da započinje gradnju Crisinuma bez ikakvih sredstava. Štoviše, to je otkrio tek kada je konvikt već bio sagrađen. U lipnju 1928., dok još nije znao pravo stanje stvari, Rodić je bio čvrsto uvjeren da će uz obećanu pomoć biskupa Glattfeldera moći sagrađiti konvikt, jer je smatrao da će konvikt biti rentabilan.⁶⁸ Kasnije, kada su dugovi počeli rasti, više nije bilo šanse da se Rodić spasi od financijskog sloma.

⁶⁵ Isto.

⁶⁶ Isto.

⁶⁷ Dr. Josip UJČIĆ bio je nadbiskup beogradsko-smederevski i apostolski administrator za Banat od 1936. do 1964. godine. Ujčić je rođen 10. veljače 1880. u Pazinu, u Istri. Beogradsku nadbiskupsku stolicu naslijedio je od nadbiskupa Rodića, koji se 1936. povukao. Ujčić je prošao kroz tešku financijsku situaciju na početku svojeg biskupovanja u Beogradu, zatim kroz strahote Drugoga svjetskog rata i na kraju kroz svu nemilost nove komunističke vlasti. Umro je 24. ožujka 1964. u Beogradu, a sahranjen je u beogradskoj crkvi Krista Kralja.

⁶⁸ Pismo R. Rodića Franji Engelu, Beograd, 23. lipnja 1928. (NA).

Neuspjela izgradnja katedrale pokazuje i odnos tadašnje države prema Katoličkoj crkvi. U Kraljevini Jugoslaviji i Katolička i Pravoslavna crkva bile su financirane većim dijelom iz državnog proračuna. Međutim, Pravoslavna je crkva bila u povlaštenom položaju. To dokazuje i ovaj primjer neuspjele izgradnje katoličke katedrale u Beogradu. Njezina izgradnja predstavljala bi pravi dokaz da su vlasti željele ravnopravnost svojih katoličkih i pravoslavnih građana. U odnosu na sredstva koja je država izdvajala za Srpsku pravoslavnu crkvu, troškovi izgradnje beogradske katedrale bili su zanemarivi. Kao potvrdu ove tvrdnje iznosim podatak da je samo za tzv. materijalne žrtve koje je podnijela kroz vjekove, »a naročito u posljednje vreme za stvaranje ove države«, SPC dobivala od države jednokratnu godišnju pomoć koja je 1925. iznosila 70 000 000 din.⁶⁹ Međutim, državne vlasti nisu pomogle nadbiskupu Rodiću. Izgradnju katoličke katedrale opstruirale su i državne i lokalne vlasti i na kraju nikada nije ni izgrađena.

Afere oko Crisinuma i lutrije zasjenile su Rodićev predani rad oko organiziranja katolika u Srbiji. U proučavanju života i djela Rafaela Rodića potrebno je detaljno istražiti upravo taj dio njegova života, jer je upravo njegovo djelovanje među katolicima u Srbiji najuspješniji dio njegova života. Tek tada ćemo moći jasnije shvatiti stvarnu važnost Rafaela Rodića.

Summary

CRISINIUM AND LOTTERY – TWO UNSUCCESSFUL ATTEMPTS OF THE ARCHBISHOP OF BELGRADE RAFAEL RODIĆ (1924–1936)

Ivan Rafael Rodić, the first archbishop of Belgrade (1924–1936) ended quite poorly because of financial collapse that he had during erecting the convent of Holy Crisinum. This convent was supposed to be erected in Zagreb in order to accept students from Vojvodina. According to law, the owner of this establishment was »Apostolic administration« of Banat. Rodić began building of this convent in 1928 but without any funding, and this at the end caused his financial fall. Moreover, in 1931 Rodić started to organise a lottery in order to collect enough money for a cathedral church in Belgrade. The entire lottery project brought to Rodić much less money than it was necessary for erecting such a building, and thus the idea of building a Catholic cathedral in Belgrade was diminished. In this article author tries to reveal all the circumstances when Rodić became archbishop of Belgrade, as well as all the reasons of his financial fall that brought him into situation that he had resign from his position.

⁶⁹ Ivan MUŽIĆ, *Katolička crkva, Stepinac i Pavelić*, Zagreb, 1997., str. 30.